

God of life,
lead us to
justice and peace

World Council of Churches
10th Assembly
30 October to 8 November 2013
Busan, Republic of Korea

FRED ÄR VÄGEN TILL FRED

– ett utkast till en fredsteologi

FÖRORD

Dokumentet *An Ecumenical Call to Just Peace* (Ett ekumeniskt upprop för rättfärdig fred) togs fram av Kyrkornas världsråds centralkommitté på uppdrag av generalförsamlingen i Porto Alegre, Brasilien, 2006. Dokumentet utgjorde grund för det internationella ekumeniska fredsmötet maj 2011 i Kingston, Jamaica.

Efter sju år, samlas Kyrkornas världsråds generalförsamling åter, nu i Sydkorea. Då ska Kyrkornas Världsråd fördjupa diskussionerna om fred och rättvisa.

För att stimulera åsiktsutbytet fram till generalförsamlingen har kyrkostyrelsen ställt sig bakom detta samtalsdokument. Det sammanfattar inte Svenska kyrkans officiella ställningstaganden, utan är just ett förberedelse- och samtalsdokument. Det har bearbetats inom Internationella avdelningen och Sekretariatet för teologi och ekumenik vid kyrkokansliet. Författare är f.d. ärkebiskopen KG Hammar, som också var en av Svenska kyrkans representanter vid mötet i Kingston.

Vi hoppas att *Fred är vägen till fred* ska kunna hjälpa oss som kyrka och enskilda kristna att ge bidrag till rättvis och rättfärdig fred.

ANDERS WEJRYD
ÄRKEBISKOP

KG HAMMAR:

FRED ÄR VÄGEN TILL FRED

– ETT UTKAST TILL EN FREDSTELOGI

1. SÅDD OCH SKÖRD

Att lösa konflikter med våld tycks alltid ha varit ett mänsklighetens kännetecken. Många menar även att det tillhör människans natur att vara våldsam. Samtidigt tycks det också alltid ha funnits exempel på människor som argumenterat för konfliktlösning utan våldsanvändning och själva lyckats med att gestalta sina liv som exempel på hur man kan möta ont med gott, våld med icke-våld, konkurrens med samverkan, vi och dom med ett större vi. När nu historien ger oss exempel på båda synsätten, övertygelserna och tillvägagångssätten, betyder detta att vi kan välja väg och att våra val har betydelse.

I det följande vill jag skissera ett utkast – alltså något provisoriskt – till en fredsteologi, som vill bidra till att tanke och handling blir ett. Skissen hämtar inspiration från aposteln Paulus tankegång, uttryckt i Romarbrevets tolfte kapitel, där han skriver: "... låt er förvandlas genom förnyelsen av era tankar, så att ni kan avgöra vad som är Guds vilja..." (Rom 12:2). Utkastet bygger på övertygelsen att vi kan tänka på ett nytt sätt som egentligen är det gamla sättet och vi kan välja väg och att det just nu, när 2000-talet redan hunnit in i sitt andra decennium, är hög tid – ett kairos – för de kristna kyrkorna att se tillfället och välja: välja fred som vägen till fred.

Med formuleringen "fred är vägen till fred" vill jag lyfta en övertygelse som ofta speglas i de bibliska skrifterna och bejakas av vår erfarenhet. Det är övertygelsen att "det vi sår får vi också skörda". Det betyder att vi aldrig kan uppnå fred genom att använda våld. Varje våldsanvändning, hur välmotiverat det än kan vara i stunden, fördröjer den verkliga fredens ankomst. Ett konsekvent avstående från att använda våld så långt detta är mänskligt möjligt, gör att fredens dag kommer oss närmare från framtiden, som en skörd som följer på att en sådd fått gro och vårdats varsamt. Sambandet är lika oemotståndligt som att det vi sår också tar gestalt i skörden.

Jag som skriver detta utkast är kristen teolog och jag vänder mig i första hand till kristna, eftersom det är den kristet teologiska synen på fred jag vill påverka. Detta hindrar inte att jag gärna ser att alla som är intresserade av fredens sak tar del av det skrivna och vill delta i samtalet om fredens förverkligande. Vi har

alla mycket att lära av varandra oberoende av tillhörighet till trostradition eller annan filosofisk eller ideologisk övertygelse. I min egen tradition, den bibliskt judisk-kristna, finns rika exempel på båda de vägval jag nämnde inledningsvis, våldets och icke-våldets väg. Därför finns det i vår tradition rika resurser för prövning och omprövning av det som motiverat vägvalen.

Mina historiska referenser är alltså inget försök till en objektiv redogörelse för en komplicerad historisk utveckling. Istället är de betingade av en vilja att påverka och förändra vårt gemensamma sätt att tänka och handla när vi väljer väg mot den fred de allra flesta av oss vill se förverkligad men som vi har så svårt att våga hoppas på.

Historia och tradition är grundläggande för våra val idag. De hör oskiljaktigt samman men är inte samma sak. Det som har hänt (historia) kan vi inte ändra på. Och det i det förflutna som har medverkat till att vi blivit dem vi är idag (tradition) är inte tvingande. Vi kan förhålla oss till det förflutna, omförhandla dess inflytande på oss och frigöra nya möjligheter som alltid funnits där men inte tillåtits forma oss och förvandla vår bild av verkligheten. Men det finns kvar i traditionen som en sådd som ännu inte bringats till skörd. Det är aldrig för sent att i ljuset av de krav vår samtid ställer på oss än en gång fråga oss om det inte lika gärna kunde ha blivit på ett annat sätt. Vi har ansvar för att vi endast låter det i vår tradition som bidrar till en fredens värld få inflytande över oss.

2. SHALOM

– "DEN STORA FREDEN"

Fred är ett mångtydigt begrepp och definieras ofta av den som gått segrande ur en konflikt. Fred kan då bli liktydigt med ett tillfälligt slut på den öppna våldsanvändningen i en situation. Jag skriver den öppna våldsanvändningen mot bakgrund av den ökande insikten om våldets många, oftast dolda ansikten. Våld kan vara fysiskt och psykiskt, ekonomiskt och kulturellt och utövas på många sofistikerade sätt där en dimension kan vara just att det är dolt.

Fred i traditionell biblisk mening är mångdimensionell på ett sätt som motsvarar våldsbegreppet men

utgör dess raka motsats. Det hebreiska ordet är shalom och är ett starkt relationsord. Shalom föreligger i våra relationer till varandra och till oss själva, till naturen eller skapelsen och till Gud, när en harmonisk öppenhet föreligger. De tidiga berättelserna i Genesis (1 Mosebok 1-11) ger en bild av Shalom och dess sammanbrott. Den fulla bibliska berättelsen kan där- efter sägas handla om Shaloms återupprättande, den sanna fredens förverkligande på den jord vi delar med varandra. Profeterna är på olika sätt förespråkare av Shalom som ett korrektiv mot det sätt kungar och präster tenderade att tolka relationen till Gud och medmänniskor.

Insikten om den mångdimensionella freden (jag vill kalla den "den stora freden" till skillnad från "den lilla freden" som är frånvaron av krig och öppet våld), som vuxit fram under de senaste hundra åren, har stora likheter med det bibliska Shalom-begreppet. Ingen fred utan rättvisa, utan demokrati och mänskliga rättigheter, utan fred med skapelsen, är några övertygelser som jag återkommer till.

En samtida röst från Palestina (Jean Zaru, kvinna, kväkare, kyrkoledare) uttrycker "den stora freden" på det här viset:

Fred är ett tillstånd av respekt, samarbete och välfärd.

Fred är närvaron av social rättvisa.

Fred är frånvaron av krig, fattigdom, hunger och förtryck.

Fred är att ha tillräckligt att äta.

Fred är frihet från sjukdom. Det är arbete och hälsa.

Fred är framtidshopp för alla Guds barn och Guds värld.

Fred är att kunna samlas utan rädsla, till gudstjänst, till arbete. Det är att kunna publicera sig och säga sanningen även till makten.

Fred är Salam (Shaloms motsvarighet på arabiska), välfärd, jämlikhet och respekt för mänskliga rättigheter.

Fred är när alla känner sig hemma och accepterade utan barriärer av ålder, klass, kön, ras, religion eller nationalitet.

Fred är dynamisk och positiv handling.

Fred är när vi bryter ner synliga och osynliga murar mellan människor, nationer, religioner och raser.

Fred är den sköra harmoni som bär på erfarenheter av kamp, uthållighet i lidandet och kärlekens styrka.

Frågan om icke-våld får sin tolkning i den stora fredens sammanhang. Icke-våld handlar därför inte endast om att avstå från att bruka yttre fysiskt våld – stort nog! – utan om en helgjuten livshållning med fokus på öppna relationer, som inte bara avstår från att utnyttja och förtrycka utan är frigörande och kreativa, relationer med allt och alla.

3. OM JESUS OCH SHALOM

För att förstå Jesus av Nasaret tror jag att vi måste se honom stå tydligt i Shalom-traditionen från profeterna. Jesus talar i samtliga evangelier om fredens olika ansikten. "Frid/fred lämnar jag kvar åt er, min frid/fred ger jag er. Jag ger er inte det som världen ger." (Joh 14:27) Jesus gör alltså en skillnad mellan sin syn på fred och världens synsätt. Vad skillnaden innebär blir tydligt när han står anklagad inför Pontius Pilatus, den världsliga maktens främste representant i det samhälle där Jesus verkade. "Mitt rike hör inte till denna världen. Om mitt rike hörde till denna världen, hade mina följeslagare kämpat för att jag inte skulle bli utlämnad åt judarna. Men nu är mitt rike av annat slag" (Joh 18:36). Skillnaden handlade kanske främst om våldets plats i kampen för "riket". Att det fanns flera Messias-pretendenter som förordade våld i kampen mot romarna gör Jesus väg extra tydlig, den var "av annat slag", den självutgivande kärlekens väg.

"Jag har kommit för att de ska ha liv, och liv i överflöd" (Joh 10:10). Helt klart syftar Jesus här på Shalom, fred i fullhet, i alla relationer. Vad Shalom innebär framgår kanske allra tydligast i Bergspredikan (Matt 5-7) och i Lukas motsvarighet i "slättpredikan" (Luk 6: 17-49). Att "den stora freden" förutsätter icke-våld framgår av Jesus ord som: "Värj er inte mot det onda... vänd den andra kinden till"... "älska era fiender!" Bergspredikan har tolkats som uttryck för en eskatologisk etik, dvs. orealistisk innan gudsriket bryter in i sin fullhet. Men en välgrundad tolkning av evangelierna är att gudsriket ses som redan närvarande i Jesus, och därför måste kärlekens rike levas ut redan nu enligt principen om sådd och skörd. Denna princip formuleras tydligt av Jesus när han grips i Getsemane den sista kvällen. "Stick tillbaka ditt svärd. Alla som griper till svärd skall dödas med svärd." (Matt 26:52).

Men det handlar inte om en passiv icke-vålds-väg. Destruktiv makt konfronteras med aktivt icke-våld. Jesus vänder inte andra kinden till, när han blir slagen på översteprästens gård (Joh 18:22-23). Och han demonstrerar mot prästaristokratins sätt att göra sig ekonomiska förtjänster på människors tempelbesök (Mark 11:15-18). Han gör det utan att bruka våld

mot människor även om den berättelsen ibland fått motivera våldsanvändning. En nära jämförelse med vår egen tid är väl när fredsaktivister tillämpar civil olydnad för att protestera mot vapenproduktion och vapenhandel.

Icke-våldet hos Jesus är inte en isolerad etisk hållning. Det är insatt i ”den stora fredens sammanhang”, alltså Shalom. Kampen mot girighet och saligprisningen av den fattige (*Luk 6:20 och 24*) ingår i denna helhetssyn, liksom mättandet av de hungriga (*Mark 6: 30-44*), botandet av sjuka (*Mark 1: 34*), bemötandet av kvinnor (*Joh 4: 4-42*), barn (*Matt 18: 1-5 och 19:13-15*) och främlingar (*Mark 7: 24-30*) som människor med absolut egenvärde. Jesus vill också frigöra sina efterföljare till att dela med sig åt dem som inte har, akta sig för penningbegär (*Matt 6:24*) och att leva i försoning med medmänniskor (*Matt 5: 23-24*) och bekymmerslös samklang med naturen (*Matt 6:25-34*).

Bergspredikans grundhållning ekar genom texterna i Nya testamentet utanför evangelierna. Till exempel så här: ”Löna inte ont med ont. Tänk på vad som är riktigt för alla människor. Håll fred med alla människor, så långt det är möjligt och kommer an på er... Låt er inte besegras av det onda, utan besegra det onda med det goda” (*Rom 12:17-18, 21*).

Under fornkyrkan fram till 300-talet gällde Jesu ord om efterföljelsen bokstavigt. ”Om någon vill gå i mina spår, måste han förneka sig själv och ta sitt kors och följa mig. Ty den som vill rädda sitt liv skall mista det, men den som mister sitt liv för min och evangeliets skull, han skall rädda det” (*Mark 8:34-35*). Att bruka våld, till exempel genom att ta värvning i den romerska armén, var otänkbart. Martyriet, som en konsekvens av troheten mot att icke-våldets väg var det enda alternativet, blev också ett kyrkans kännetecken.

4. KYRKA OCH MAKT ”DET RÄTTFÄRDIGA KRIGET”

Under 300-talets lopp blev den kristna kyrkan först accepterad under kejsar Konstantin och sedan romarrikets statsreligion. Därmed ställdes man inför nya frågeställningar: hur ska man försvara sig mot yttre fiender? När romarrikets fiender angriper måste det då inte vara legitimt att försvara sig? Och måste det inte också vara en plikt för en kristen medborgare att delta i en sådan legitim våldsanvändning? Det teologiska svaret, som kom att samlas i läran om det rättfärdiga kriget, utvecklades först av kyrkofadern Augustinus på grundval av en antik tradition från Aristoteles och Cicero med fortsatt påbyggnad

av främst högmedeltidens store teolog Thomas ab Aquino. Svaret blev att det var rimligt att i vissa lägen använda våld. Men det var en plikt att med alla medel begränsa våldet genom att ställa kritiska frågor. Dessa kan formuleras lite olika men handlar om en rättvis anledning (självförsvar) och en rätt intention (försvar och fredens återställande), rätt påkallande av våldsanvändning (en legitim regering), immunitet för civila, proportionalitet mellan det våld man använder och det man utsatts för samt sista utvägen (alla andra metoder att avvärja ett hot måste prövas först).

Som vi ser var intentionerna med teologin kring det rättfärdiga kriget inte främst att legitimera våldsanvändning utan att med alla medel minska användandet av våld. Men det var som om en legitimering av användande av våld i ett sammanhang öppnade dammluckor i andra sammanhang. Fredsfurstens efterföljare tyckte att det var allt mindre problematiskt att med våld verka för det kommande fredsriket, eller hur man nu ville uttrycka det. Förföljelsen av judar inleddes. Kristendomen spreds med hjälp av vapenmakt, när de ”kristna” rikena expanderade. Tvångsdop och kättarutrotning mötte inte starka protester. Deltagande i korstågen blev ett sätt att säkra sin själs salighet. Kristendomen expanderade ut över världen i kolonialismens kölvatten utan att detta problematiserades på ett genomgripande sätt. Religionskrigen i Europa efter reformationstidevarvet blev till en djupt rotad symbol för att politiskt, socialt och ekonomiskt orsakade konflikter ”upphöjdes” till religiösa tvister kring den rätta gudsdyrkan. Det är med denna religionskrigsmetafor de flesta människor menar att dagens konflikter till största delen är orsakade av religiösa motsättningar. Det saknas stöd i forskning för en sådan tolkning, men trots detta är det uppenbart att religion är lätt att använda som identitetsmarkör i redan påbörjade konflikter.

5. LJUS I MÖRKRET. ICKE VÅLD- TRADITIONER OCH FREDSKYRKOR

Det fanns självklart ljusstrimmor i mörkret under hela denna tid. Berättelserna om Jesus och hans självklara syn på icke-våld och ”den stora freden” censurerades aldrig i kyrkan. De lästes och blev en del av många människors livslydning, inte minst de maktlösa. Särskilt i klosterlivet (det fanns givetvis undantag som Tempelherrarna som drog ut för att med vapenmakt befria Jerusalem under korstågen) odlades livet i Jesu efterföljd, en efterföljd på korsets väg som alltid innebar att hellre bli utsatt för våld än att åsamka någon annan skada genom användande av

våld. Men det var först efter reformationen på 1500-talet som det utvecklades kyrkotraditioner som hade avståndstagandet från våld som sitt speciella kännetecken, de så kallade historiska fredskyrkorna.

Den tidigaste av dessa är mennoniterna som fått sitt namn efter Menno Simons (1496-1561) som blev ledare för en baptistisk rörelse med centrum i Holland. Mennoniterna förföljdes av både katoliker och reformationens huvudkyrkor, lutheraner och kalvinister. På 1600-talet tillkom kväkarna, Vännernas samfund, med Georg Fox som grundare, och som mötte stark förföljelse från den etablerade anglikanska kyrkan i England. På 1700-talet uppkom den tredje av fredskyrkorna, Brödrakyrkan, i södra Tyskland. För samtliga kyrkor var vägran att bruka våld och bära vapen grundläggande, och principer och praktiker rörande icke-våld har utvecklats på ett särskilt sätt inom dessa traditioner. Dessa tre kyrkotraditioner har under senare delen av 1900-talet ofta samverkat för att påverka den kristna kyrkan i stort med sin tolkning att icke-våld är en integrerad del av efterföljelsens livstolkning.

Men det fanns självklart ljus i mörkret i alla kyrkotraditioner. Att inga bilder av det förflutna är entydiga vittnar kyrkornas hållning om även under perioder som präglats av kolonialism, imperialism och en okänslig missionsiver. Det stora fredsbegreppet blir synligt i missionens självklara koppling till skolor och sjukvård och alla andra ansträngningar att göra marginaliserade människors liv dragligare.

6. 1900-TALETS ERFARENHETER –SLUTET PÅ ”RÄTTFÄRDIGT KRIG” OCH STEGEN MOT ”DEN STORA FREDEN”

Nittonhundratalet torde vara ett av mänsklighetens blodigaste århundrade. Det finns en motsägelse mellan detta faktum och det samtidiga hävdandet att vi levit i det mest ”upplysta” av århundraden. Det behöver inte betyda att vi som mänsklig ras blivit mer blodtörstiga. Det är möjligt att hänvisa till gångna tiders människoutrotningar och se dem som procentuellt ännu mer våldsamma än det förra seklets, men vilken tröst ligger i detta? Befolknings- och teknikutveckling har gått hand i hand, och vapnets ständigt stegrade effektivitet har skett på en alltmera tätbefolkad planet. Jämförelser med tidigare utrotningskrig kan avhålla oss från att tänka att ”det var bättre förr”. Resultatet är dock entydigt detsamma. Kriterierna för ”rättfärdiga krig” går inte att tillämpa längre. Fram till 1800-talet drabbade vapenvåld

främst inblandade soldater, men under 1900-talet har situationen blivit den omvända. Terrorbombningar, först med konventionella bomber (ex London, Hamburg, Dresden) och sedan vid två historiska tillfällen med kärnvapen (Hiroshima och Nagasaki), har haft just civilbefolkningen som mål. Och alltmer sofistikerade vapen orsakar trots den precision som dessa tillskrivs främst civila offer. Kapplöpningen på vapenområdet gör att den klassiska proportionalitetstanken spelat ut sin roll. Det senaste ledet i ”utvecklingen”, obemannade bombflyg (drönare), har avpersonaliserat krigföringen så att det går att se det mera som ett datorspel på låtsas än som något som berör människors liv och hälsa.

Tillkomsten av Förenta Nationerna 1945 har inneburit att frågan om fred fått ett forum med globalt deltagande. Dock är det tydligt att FN-stadgan är formulerad inom ramen för ”det rättfärdiga kriget”-tänkandet. Något annat hade inte varit historiskt möjligt efter Andra världskriget, där ”den lilla freden” skapades genom ofattbara krigsinsatser. Varje land har rätt att försvara sig, lyder stadgans 51:a artikel. Men det finns också i artikel 2:4 ett krav på varje medlemsland att lösa konflikter utan att använda våld. Hela FN-stadgan, särskilt kapitel VI, andas just denna plikt att lösa konflikter utan att använda våld. Och inom det stora FN-maskineriet har det tillskapats en lång rad metoder för att lösa konflikter utan våldsanvändning.

Om vålds användning enligt ”det rättfärdiga kriget” ska vara sista utvägen torde därför utvecklingen av dessa diplomatiska metoder och den växande insikten att konflikter måste bemötas i förebyggande syfte innan dessa utvecklats till våldsamma sådana innebära, att det alltid finns andra vägar att välja än krigets väg. Alltfler politiska ledare inser, att ”militära lösningar” inte kan lösa dagens konflikter, vilket utvecklingen i Afghanistan och Irak torde vara tydliga exempel på.

Som ett uttryck för ”våldet som sista utväg”, ett av ”det rättfärdiga krigets” kriterier, antog FN:s säkerhetsråd 2006 en resolution som föreslagits av World Summit året innan om Responsibility to protect (R2P). Innebörden är att om ett medlemsland inte tar ansvar för att skydda sina egna medborgare utan tvärtom utgör ett dödligt hot för densamma så har övriga medlemsländer ett ansvar att ingripa och skydda befolkningen. Initiativet har en förhistoria både bland regeringar och inom civilsamhället och bygger på de tragiska erfarenheterna från Rwanda och Darfur i Sudan. R2P användes som motivering senast vid de militära insatserna i Libyenkriget 2011.

De åtta millenniemålen, som antogs av FN:s generalförsamling inför år 2000, kan peka mot en

allt större förståelse för ”den stora fredens” sammanhang. Fred byggs brett och långsiktigt och handlar om rätta, rättvisa och rättfärdiga relationer. Halverad fattigdom, utökad tillgång till skolgång för barn, en satsning på barns och mödrars hälsa samt stopp för spridningen av HIV/aids och andra sjukdomar utgör en sida av millenniemålstänkandet. Den andra handlar om ökad jämställdhet mellan kvinnor och män, säkerställandet av en miljömässigt hållbar utveckling samt tillskapandet av ett globalt partnerskap. Med detta avses samarbete mellan rika och fattiga länder kring frågor om bistånd, miljö, handel och skuldavskrivning.

Om FN:s medlemsländer hade levt upp till sina åtaganden i millenniemålen hade världens framtid sett betydligt ljusare ut och ”den stora freden” inte behövt vara blott en vision som av många tolkas som illusion. Men viljan att satsa på militära utgifter är fortfarande vida större än intresset för att satsa resurser på fattigdomsbekämpning och hållbar utveckling.

7. EKUMENIKEN SOM FREDSRÖRELSE

Nittonhundratalet är ekumenikens århundrade. Ekumenik tolkad som det inomkyrkliga arbetet på den kristna kyrkans synliga enhet har från början samtidigt varit en fredsrörelse. Det var upplevelsen av att kristna länder bekämpade varandra under Första världskriget som blev till ekumenisk inspiration för Nathan Söderblom, Svenska kyrkans ärkebiskop. Inom Life and Work, den ekumeniska ström som Söderblom inspirerade till och som tillsammans med parallellströmmen Faith and Order utgör förhistorien till bildandet av Kyrkornas Världsråd (kv), var fred mellan folken ett huvuduppdrag för kyrkorna. Bildandet av kv präglades av stämningarna efter Andra världskriget. Vid den första generalförsamlingen i Amsterdam 1948 förklarades krig vara emot Guds vilja. Under 1960-talet med generalförsamlingen i Uppsala 1968 som en summering av decenniets ekumeniska strävanden blev sammankoppling fred och rättvisa till den ekumeniska rörelsens speciella fredssignum. I samband med åttiotalets generalförsamling i Vancouver (1983) utvidgades fredsbegreppet ytterligare. Fred, rättvisa och skapelsens okränkbarhet blev den nya triad som försökte fånga hemligheten i det bibliska begreppet Shalom. Ingen fred utan fred med skapelsen blev den nya insikten. Under nittiotalet kom framför allt ”kvinnoårtiondet” inom kv att fokusera fysiskt och strukturellt våld i människors närmiljö, samhälle och kyrka.

Under nittonhundratalets sista decennier började begreppet ”just peace” (rättfärdig fred, rättvis fred) användas som ett uttryck för en maximalt holistisk syn på ”fred”, vad jag kallar ”den stora freden”, vad Bibeln kallar Shalom. Generalförsamlingen i Harare (1998) beslöt att medlemskyrkorna skulle genomföra ett ”icke-våldsårtionde” (Decade to overcome violence 2001-2010) som en gemensam övning att bryta med den våldslogik som präglat mänsklighetens historia och som accentuerats under nittonhundratalet. Generalförsamlingen i Porto Allegre (2006) utfärdade en kallelse till kyrkorna att medverka i byggandet av en fredskultur kring ”just peace”-tänkandet som skulle visa kyrkornas medlemmar och världens folk att fred inte bara är en nödvändighet i dagens globala ”interconnectedness” av både goda och onda tendenser. Det är också en möjlighet. Vår tid måste förstås som ett ”kairos”, ett givet tillfälle att rita om vår inre mentala karta för ”fred”. Med stöd i Porto Allegre-församlingen utfärdade kv:s centralkommitté ”Ecumenical Call to Just Peace” med syftning fram mot nästa generalförsamling i Busan, Sydkorea, 2013. Som ett stöd på vägen samlades IEPIC (International Ecumenical Peace Convocation) i Kingston, Jamaica, i maj 2011.

Samtalen vid IEPIC i Kingston, Jamaica, följde fyra huvudspår för att svara mot en holistisk syn på ”Just Peace” som grundläggande för en fredskultur. Det handlade om ”fred i samhället”, ”fred med jorden”, ”fred på marknaden” samt slutligen ”fred mellan folken”. R2P granskades kritiskt och tolkades som frestelse att tillgripa våld med politiska och ekonomiska syften innan alla diplomatiska medel kommit till full användning. Man ville istället översätta R2P med Responsibility to Prevent (ansvar att förebygga), där förebyggandet handlar om att bygga bort krigets och förtryckets orsaker genom att långsiktigt satsa på mänskliga rättigheter och en politik i millenniemålens anda. Begreppet i den gängse betydelsen hotar, menar jag, att fördunkla sambandet mellan sådd och skörd och ge stöd åt villfarelsen att fred kan byggas med våldsanvändning i vissa lägen.

Det fanns också en insikt om att preventivt våld i form av ”just policing” (poliser i tjänst åt rättvisa och rättfärdighet) är en nödvändighet under överskådlig historisk tid.

I det avslutande budskapet till medlemskyrkorna uttryckte mötesdeltagarna sin insikt att kristna ofta blivit insvärjda i våldsbejakande strukturer och att en radikal förvandling var nödvändig för att vi som kristna istället borde uppfattas som ”rättfärdighetens redskap och den rättfärdiga fredens förespråkare” (agents of righteousness and advocates of Just Peace). Insikten att fred är ett grundvärde i alla religioner

utmanar till intensifierad interreligiös dialog. Delta-garna var överens om att krig skulle bli olagligt, men den kristnes väg och bidrag såg olika ut i olika traditioner. En del betonade den personliga omvändelsens väg. Fred med Gud i hjärtat leder till arbete för fred i familj och samhälle, inom ekonomin och i relation till jorden samt mellan folken. Andra betonade förnyelsen inom kyrkan som Kristi kropp som vägen till fred. Andra åter uppmuntrade kyrkornas sociala engagemang och agerande på den offentliga arenan.

Utifrån ett ”just-peace-perspektiv” som är holistiskt är de olika infallsvinklarna lika viktiga och hör oskiljaktigt samman. Medlemskyrkorna uppmanades att göra ”just peace” i alla dess dimensioner till en nyckelprioritering under åren fram till nästa general-församling.

8. KONTURER I EN TRINITARISK FREDSTELOGI MED FOKUS PÅ ”JUST PEACE”

Teologi är den konstruktivt kritiska och självkritiska reflektionen över det som traditionen erbjuder i ljuset av samtidens utmaningar. Ibland måste vi omförhandla, lyfta fram nya drag eller avvisa det som traditionen bjuder. Nittonhundratalets erfarenheter bjuder oss att lämna den traditionella fokuseringen på ”fred” som landar i ett accepterande av våld som något nödvändigt ont och istället lägga fokus på den rättfärdiga fredens ständigt närvarande möjligheter.

Med trinitarisk fredsteologi avser jag en fokusering på fredsfrågan utifrån den kristna förståelsen av Gud som treenig, Fader, Son och Ande. Dessa tre perspektiv granskar kritiskt vår tolkning och håller samtidigt de olika synfälten samman i en helhet/enhet.

Från ett skapelseteologiskt perspektiv – Gud som Fader och Skapare och som den vi ständigt möter i de skeenden som utgör den verklighet vi alla delar med varandra – handlar det om delade erfarenheter av att ”vad våldet må skapa är vanskligt och kort, det dör som en stormvind i öknen bort” (Esaias Tegnér i *Det eviga*, 1808, under napoleonkrigen i Europa). Efter två seklers vapenteologiska utveckling torde argumentet ha vida större räckvidd. Vi har fått uppleva en koncentration av våldskapacitet samlad i en nation efter det kalla krigets slut av hittills otänkbar nivå (USA lägger 6 gånger mer resurser på sin krigsmakt än Kina och tio gånger mer än Ryssland). Och likväl tvingas USA:s president konstatera: ”det finns ingen militär lösning på konflikten”. President Obama menade kriget i Afghanistan och han kunde ha sagt detsamma om Irakkriget några år tidigare. Samtidigt

finns det djupare insikter än någonsin om de globala orättvisornas våldsorsakande karaktär. Det finns också insikter i fredsdiplomati och fredsskapande åtgärder med hela FN-maskineriet inblandat som aldrig förr. Vi möter berättelser om icke-våldets kraftfulla förmåga att förändra och omvandla konflikter till något kreativt. Samtal, dialog, preventiv närvaro, metoderna är många att förebygga våldsbrott. Det enda riktigt starka argumentet för, eller snarare ursikten för, att inte tänka om är vapenproduktionens och vapenhandels kortsiktigt ekonomiska lönsamhet. En skapelseteologiskt motiverad fredsteologi bygger alltså på insikten att icke-våld fungerar bättre än våldsanvändning, om vi söker en fredligare värld. Men den hämtar också näring ur behovet att avslöja nuvarande ”ekonomistiskt” motiverade våldsfilosofi.

Det finns flera vanliga föreställningar att genomskåda och motverka. Den första är att människan till sin natur är våldsbenägen och att det därför är fåfängt att försöka utrota våldet. Ofta motiveras denna föreställning inte bara med ett redan överspelat evolutionsbiologiskt betraktelsesätt utan också teologiskt med människans syndighet och bortvändhet från Gud, livets och fredens källa. En koppling mellan människans ”delaktighet i världens bortvändhet från Gud” (synd) och ett accepterande av att detta också måste leda till våldsanvändning i konflikter torde dock vara förhastad.

Den andra föreställningen är att icke-våld innebär en passivitet inför tillvarons ondskas som knappast bidrar till byggandet av Guds rike. Men icke-våldets historia är allt annat än en passivitetens och den tillbakadragna andlighetens historia. Det räcker att nämna Fredrika Bremer, Mohandas Gandhi, Simone Weil, Martin Luther King, Desmond Tutu, Dorothy Day, Leymah Gbowee och många andra. Den sistnämnda, Nobels fredspristagare 2011, är från Liberia och tog i början av 2000-talet initiativ till en kvinnornas massrörelse mot det långa inbördeskriget med dess många mord men också destruktiva inverkan på hela befolkningen. Rörelsen byggde på aktivt icke-våld och framtvängde den våldsbesudlade presidentens avgång och en nystart på den långa vägen till ett fredligare samhälle. Berättelser som den från Liberia, och de är många, är ljus i mörkret och inspiration för alla fredsbyggare.

Ett kristologiskt perspektiv – Gud som Son och Frälsare och där Jesusberättelsens dåtid ständigt kan dra in vår nutid i ett befrielsens sammanhang – borde med viss självklarhet kunna leda till en återgång till det ”just-peace-tänkande” som präglade Jesus. Bibeltexterna tycks ju entydigt återge en Jesusbild där aktivt icke-våld alltid är vägen. Likväl tycks det ha varit lätt att bortse från klara och tydliga ord om

att efterföljelse är att vandra korsets väg, glömma sig själv och sitt eget och älska sin fiende. Jag kan se flera olika anledningar till detta.

Jesus talade hela tiden om att bygga Guds rike i varje stund och att följa honom, Mästaren, på korsets väg. Men snart skedde en förskjutning så att tron på Jesus Kristus mera kom att handla om att hysa rätt förståelse om Guds närvaro i Kristus än att efterlikna och efterfölja. Tro blev mer att tänka rätt om Gud och Jesus än att handla rätt. När meningen med Jesu död, som i Nya testamentet tecknas i en rad bilder, alltmera exklusivt kom att tolkas i termer av ett blodigt försoningsoffer innebar detta att våld från Guds sida fördes in i trons centrum. Jesu tydliga icke-vålds-förkunnelse i ord och handling överröstades av det tänkta våldsutöandet från Guds sida i försoningsdöden på korset. En tredje utveckling torde också ha underlättat "glömskan" av Jesu icke-våldslinje. Under framväxten av den nytestamentliga kanon och sammanställningen av Bibeln som en helhet uttunnades Jesu radikala budskap i mängden av bibliska berättelser där Gud anbefallde användande av våld. Det blev inte längre lika tydligt att den som var Jesu lärjunge inte skulle använda våld. En fredsteologi under 2000-talet måste utmana och ompröva dessa tre återvändsgränder.

Ett "tredjeartikelperspektiv" – Gud som Anden, ständigt nyskapande och förändrande Närvaro – kan frigöra oss till ett uppbrott från ett traditionellt sanktionerat synsätt till något nytt. Och detta nya är ändå inte nytt. Vi skulle kunna dela synsätt med Jesus om inte så många förbehåll hindrade oss. Det handlar om tyngdpunktsförskjutningar inom synen på tro, kyrka, mission, frälsning och försoning. Det handlar om en rörelse

från tro som åsikter till tro som tillit,

från tro som separeras från våra handlingar till tro som blir synlig i våra val och handlingar och inte kan skiljas från dessa,

från frälst från (vår syndiga natur eller felsteg i det förflutna) till frälst till (nåden att bli brukad),

från synd som felsteg till synd som missade möjligheter att medverka i byggandet av Guds rike här på jorden,

från evighet "där framme" till evighet i nuet,

från en konstantinskt präglad kyrka till kyrkan som "Jesu vänner",

från en identitet som bygger på exklusivitet (vi och de andra) till en identitet som söker sin grund i Guds inkluderande och självutgivande kärlek och försöker efterlikna denna.

En sådan tyngdpunktsförskjutning lägger en grund för en fredspraktik som blir detsamma som vår mission.

9. VÅR FREDSMISSION – ATT I VARJE STUND VÄLJA FREDS-BYGGANDETS VÄG

"Vägen till helgelse går i vår tid med nödvändighet genom handling" skriver Dag Hammarskjöld i Vägmarken (i slutet av 1955). Meningen följer som en slutsummering av en reflexion kring "den mystiska upplevelsen". "Alltid: här och nu – i den frihet som är ett med distans, i den tystnad som föds ur stillhet. Men – denna frihet är en frihet under handlande, denna stillhet är en stillhet bland människor. Mystieriet är ständig verklighet hos den som i världen är fri från sig själv, verklighet i lugn mognad under *bejakelsens mottagande uppmärksamhet.*" (kursiveringen här min)

Mystikens syn att människans gudsrelation är ett mysterium som inte kan uttryckas i ord men väl gestaltas i handling, i de ständiga val som utgår från ett lyhört lyssnande i ögonblicket, som växer ur "bejakelsens mottagande uppmärksamhet, lägger en grund för en helhetssyn där tro och handling blir ett och där fred och mission smälter samman. Språket för nåden är den handling som sker i tillit. En fokusering på "just peace" hamnar just här. Ett sådant förhållningssätt leder också bortom den klassiska tvistefrågan om valet mellan en pacifistisk livshållning och den som vill göra motstånd mot våld och där detta i vissa lägen inte utesluter våldsanvändning. Den som i varje ögonblick frågar sig: "vad bygger fred i just denna stund genom de val jag gör?" kommer troligtvis aldrig att hamna i valet att göra bruk av vapen. Fred är vägen till fred.

Att bygga fred är att hela tiden analysera orsaker till konflikter människor emellan. Konflikter kommer troligen alltid att finnas. Men det kan vara möjligt att förebygga en utveckling mot våldsanvändning i dessa konflikter. Rättvis tillgång till fundamentala livsbetingelser som mat och vatten, boende, hygien och hälsa, utbildning och kultur är grundelement i en fredskultur. Så är även jämställdhet mellan könen och demokratisk delaktighet i samhällsutvecklingen. Dialog och utbyte mellan människor som tillhör olika traditioner och kulturer är ett grundelement i fredsbyggande.

Kyrkorna har ett särskilt ansvar att analysera relationerna mellan religion och konflikt. Det tycks som om de flesta av dagens konflikter har religiösa komponenter. Även om ingen konflikt kan sägas ha

religion som yttersta orsak är de sidor av religiösa yttringar som är så lättexploaterade i konfliktsituationer synnerligen viktiga att utforska och granska självkritiskt.

Där konflikter blivit våldsamma behövs försoning och återuppbyggnad. Försoningen är central i den kristna tron och det finns rikligt med erfarenheter av försoningsarbete inom de kyrkorna i både historia och nutid. Mest iögonfallande torde Sannings- och försoningskommissionens arbete i Sydafrika under ärkebiskop Desmond Tutus ledning åren 1996-98 vara, där en kombination av kristen kultur och afrikansk ubuntu-kultur lade grunden för hela processen.

I en fredskultur blir förståelse av mänsklig trygghet och säkerhet central, och här behövs ett nytänkande. Säkerhet som bygger på vapenöverläge och beväpning är enligt all forskning och erfarenhet en schimär. Säkerhet är gemensam och en grannes eller ett grannfolks trygghet är förutsättningen för den egna tryggheten. Kanske är ingen mänsklig föreställning mera viktig att kritiskt granska och utmana än den att säkerhet och trygghet kan uppnås genom allt tyngre beväpning och en alltmera tekniskt sofistikerad krigsmateriellutveckling. Betecknande nog kallas krigsindustrin idag för säkerhetsindustrin. Som en konsekvens av ett nytt och radikalt annorlunda säkerhetstänkande, ett som ligger i självklar linje med ”just peace”, måste kyrkornas vaksamhet och kritiska hållning till vapenproduktion och vapenhandel stegras dramatiskt.

Påverkans- och opinionsarbete i samverkan inom civilsamhället är ett grundelement i byggandet av en fredskultur, för säkrande av mänskliga rättigheter, för rättvis tillgång till jordens gemensamma resurser, för rättvis handel och jämställda förbindelser mellan länder på olika utvecklingsnivå. Det finns inom civilsamhället stora resurser av kunskaper, engagemang och internationella nätverk som skulle kunna utgöra en avgörande skillnad, om världen vill fred. Skillnaden mellan de ekonomiska resurser som spenderas nationellt och internationellt på militär konfliktintervention och resurserna för civilt fredsbyggande underifrån är minst sagt oproportionerlig.

Vi har endast en planet att bo på och dela med varandra. Hållbar utveckling och klimaträttvisa är nödvändiga ingredienser i en framtid för alla. Fåtalets girighet och maktbehov måste begränsas och en livets ekonomi få skönjbara konturer för att skänka hopp åt alla människor, inte minst de marginaliserade. En fredskultur förutsätter hoppet som bärande grund. Där framtidsutsikterna ser mörka ut och där optimismen om världens framtid inte finner fäste någonstans, där måste vi ge varandra hopp. En öppen plats för möten och delande av erfarenheter ger hoppet en

chans att växa ur det som till synes är ingenting. Den fred som sås i det tysta blir till hoppets tecken när erfarenheterna av sådd delas. Hoppet sträcker sig mot en skörd som ingen ännu ser men som likväl blir verklig som inspiration och kraftkälla just som hopp.

Den fred som byggs i varje ögonblick är vår mission som kristna, som efterföljare till honom som andades på sina lärjungar och sade: ”Frid/fred åt er alla. Som Fadern har sänt mig sänder jag er.” (Joh 20:19-22).

10. FREDEN SOM VÄXER INIFRÅN — FREDENS SPIRITUALITET

Med spiritualitet avses en persons förhållningssätt inför livet i alla dess dimensioner och relationer (Shalom) samt de övningar och beteenden som finns att tillgå för att utveckla och förändra detta grundläggande förhållningssätt. Inom olika religionstraditioner finns många olika spiritualitetsformer. Inom kristendom är också mångfalden synnerligen stor.

Med en fredens spiritualitet avser jag inte ett alternativ till existerande spiritualitetsformer. Jag vill istället framhålla sådana byggstenar som bör kunna införlivas i olika andliga spiritualiteter och få sin näring av dessa, men som samtidigt bedöms som avgörande för en förvandling av vår mentala fredskarta och dess förändring i riktning mot den rättfärdiga fredens teologi och praxis.

En fredens spiritualitet är *personlig* och grundas i det allra mest privata i var och en. Fred växer inifrån. Först när vi vilar i ”vårt väsens centrum” (*Vägmärken*) kan vi bli redskap för en rättfärdig fred.

En fredens spiritualitet är *relationell*. Den tar fasta på att människan är en relationsvarelse och att meningen med livet blir synlig i mötet med andra, den andre.

En fredens spiritualitet strävar mot helhet, är *holistisk*. Varje del söker bli bärare av helheten, som ett hologram. Sanningsfrågan aktualiseras om och när det finns en korrespondans mellan helhet och delar.

En fredens spiritualitet är *inklusive*. Den vill inkludera alla relationer, allt levande och allt framtida liv. De tre tomma stolarnas spiritualitet: de fattiga, kommande generationer och de hotade arternas tysta närvaro när vi gör våra val (De tre tomma stolarna är en bild för närvaron i de styrelserum där beslut fattas med avgörande betydelse för dem som är frånvarande). Två av stolarna kommer alltid att vara tomma; de hotade arternas och kommande generationers. Här måste vår inlevelseförmåga tänjas till det yttersta. Den tredje stolen, de fattigas stol, är nästan alltid tom när avgörande beslut fattas med avgörande

betydelse för jordens framtid. Det åttonde millenniet handlar om detta. Det finns alltså en insikt om att förändring är nödvändig.

En fredens spiritualitet bygger på *aktivt icke-våld* i alla lägen, också i det personliga mötet med en annan människa. Hon ges frihet att definiera sig själv utan att påverkas av mina förväntningar (Martin Buber).

En fredens spiritualitet bygger på *lyhördhet* och *nyfikenhet* i varje ögonblick och strävar efter att lyssna in den stilla viskningen som uppstår i vårt inre inför mötet med den andre och den radikalt Andre (Gud).

En fredens spiritualitet ser *egenvärde* och skapar värde, ger egenvärde i möten och skänker makt utan rädsla för konkurrens ("empowerment").

En fredens spiritualitet är *provisorisk*, tentativ/ prövande och öppen inför framtiden. Den utmanar statiska uppfattningar om "sanning" och lever i kritisk solidaritet med sin egen tradition. Den medverkar till framväxten av rymliga symboler och metaforer.

En fredens spiritualitet bär på en kapacitet för *förändring*, försoning, omvändelse och nystart.

En fredens spiritualitet bejakar vår gemensamma *sårbarhet* och bygger vidare på erfarenheten av den självutgivande kärlekens makt att förändra och förvandla.

En fredsteologi, en fredsmision och en fredsspiritualitet, dessa tre hör nära samman och är att se som samma verklighet sedd ur olika perspektiv. Ett perspektiv stöttar de andra, och genom aktivt engagemang i mission och spiritualitet förnyas och förvandlas vår sätt att tänka om "den stora freden". Tanke och handling är ett på vägen till fred.

11. EN VÄRLD UTAN KRIG – ÄR DET EN HÅLLBAR VISION?

Är visionen av en värld utan krig en hållbar vision? Om det ändå är orealistiskt att tänka i sådana banor, är kanske ändå tänkandet kring "rättfärdigt krig" mera realistiskt? Är inte denna världen ohjälpligt i "den Ondes våld" och frälsning bara kan innebära befrielse bort från denna världen? Är det inte trots mot Gud att tro att vi kan bidra till att skapa en värld utan krig?

Låt oss först och sist konstatera att i Bibeln finns det många visioner av denna världen som bärande på en framtid av Shalom, fred, trygghet och rättvisa. "Herre, lär mig dina vägar, visa mig dina stigar." (Psalt 25:4).

Ty från Sion skall lag förkunnas, från Jerusalem Herrens ord.

Han skall döma mellan folken, skipa rätt bland alla folkslag.

De skall smida om sina svärd till plogbillar och sina spjut till vingårdsnivar.

Folken skall inte lyfta svärd mot varandra och aldrig mer övas för krig (Jes 2:3f).

Denna vision uttalas 700 år före vår tideräkning i en tid full av våld och där många också tolkade krig och våldsanvändning som ett Guds påbud! Och det handlar inte om en annan värld. Guds framtida fredsrike är tänkt inom denna världen. Hos samma profet finner vi en vision som också inbegriper freden med naturen (11:6f):

Då skall vargen bo med lammet, pantern ligga vid killingens sida.

Kalv och lejon går i bet och en liten pojke vallar dem.

Kon och björnen betar tillsammans, deras ungar ligger sida vid sida.

Lejonet äter hö som oxen.

Spädbarnet leker vid ormens håla, ett barn sticker handen i kobrans bo.

Ingenstans på mitt heliga berg skall ske något ont eller vrångt

ty kunskap om Herren skall uppfylla landet, liksom havet är fyllt av vatten.

När Jesus i sina liknelser talade om "Guds rike" är den rimligaste tolkningen att det var denna profetens vision han hade i åtanke och han såg sig själv som synliggörare av Shalom.

Tiden är inne, Guds rike är nära. Omvänd er och tro på budskapet. (Mark 1:15)

Allra tydligast blir det när Jesus lär sina lärjungar i alla tider att bedja.

Låt ditt rike komma. Låt din vilja ske, på jorden (min markering) så som i himlen. (Matt 6:10)

Jesus visade vägen. Fred är vägen till fred. Fred som sådd förutsätter alltid icke-våld om fred som skörd ska vara en realistisk förväntan. Vågar vi följa Jesus så är också visionen realistiskt. Den är möjlighetens väg som ligger närvarande i varje ögonblick och väntar på att bli vårt val. "Tiden är inne!"